

KATOENFABRIEK IN HET KASTEEL

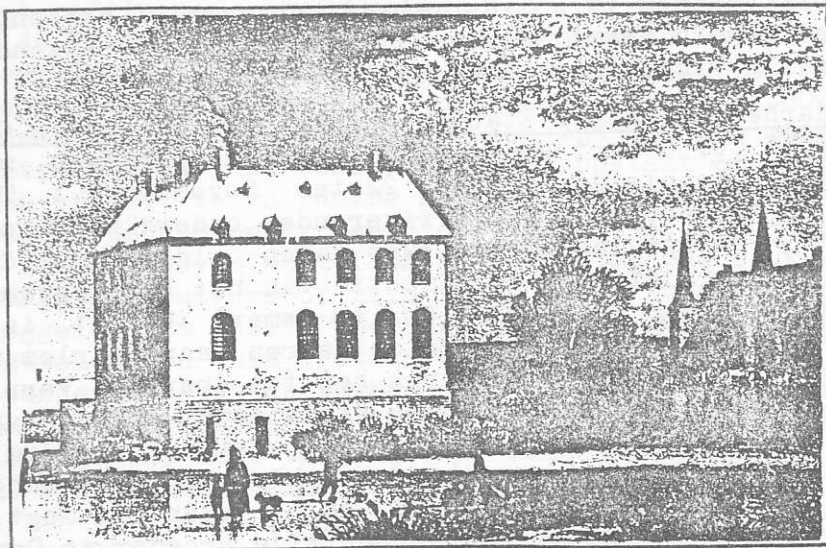
In "100 jaar bejaardenzorg", de eerste "Bijdrage tot de Geschiedenis van Gemert", wordt geschreven over het kasteel van Gemert als eeuwenoud symbool van de vrijheid en zelfstandigheid der aloude kommanderije, en dat dat symbool in de loop van de negentiende eeuw deelgenoot werd van de algehele armoede die hier heerste. In het kasteel vestigde zich in 1837 een katoenfabriek (een aantal jaren later is er sprake van een katoenspinnerij). In een beschrijving van het kasteel uit die jaren maakte men deze toestand als volgt bespottelijk:

„ja, maakt de levendige werkzaamheid eener katoenspinnerij (in onze dagen ontegenzeggelijk van groter praktische nut dan een ridderkasteel), een aangename indruk op uw gemoed? Ga dan het westelijk gedeelte binnen, en verheug u bij de overtuiging, dat daar ene minder bevoorrechte klasse door eigene vlijt in haar onderhoud voorziet, en de welvaart van waardige en edeldenkende meesters met dien arbeid ondersteunt.....”

Over de industriële bedrijvigheid op het Gemerts kasteel in het midden van de vorige eeuw is tot nu toe nog maar weinig bekend.

In het Economisch- en Sociaal-Historisch Jaarboek (1977), uitgegeven door de "Vereniging Het Nederlandsch Economisch-Historisch Archief", werd vorig jaar door R.T.Griffiths een bijzonder interessant artikel geschreven, waarin een aantal verslagen en rapporten werden verrat van "ooggetuigen bij de geboorte van de Nederlandse katoenindustrie in de jaren van 1832-1839". Eén van die verslagen is met name voor Gemert erg interessant. Het is het verslag van een reis door Noord-Brabant in november 1837, door R.Campbell, bestemd voor de Direktie van de Nederlandsche Handel Maatschappij (1).Dit verslag, waarvan hierachter de letterlijke tekst volgt, levert waardevolle informatie voor diegenen die meer willen weten van

de geschiedenis van de Gemertse nijverheid of van de wederwaardigheden van het Gemertse kasteel. Hieronder is daarom het verslag van R.Campbell afgedrukt, benevens een afbeelding van het kasteel uit die jaren (litho van J.F.Christ (1790-1845) en P.Lanters (1806-1876)).

(verslag opgemaakt 7 december 1837)

Reeds sedert eenen geruimen tijd was de attentie getrokken op dat gedeelte van de Provincie Noord-Brabant waar de fabricatie van katoenen goederen buiten den landbouw het voornaamste bestaan van het meerendeel der inwoners is, en deze attentie werd nog bepaalder, toen in de laatste tijden door de Heeren Prévinaire alsmede door de Heeren Couvreur Hartogh & Co. aldaar etablissementen werden opgericht en aan die fabricatie eene uitbreiding werd gegeven van eene meer dan belagrijken aard.

Voor de Directie der Nederlandsche Handel Maatschappij inzonderheid was het van belang om met juistheid omtrent den stand van zaken bekend te worden en enigszins van nabij te worden ingelicht, welke soorten van katoenen stoffen in dat gedeelte van ons vaderland worden vervaardigd.

Op een daartoe van één der leden dier directie ontvangen wenk, heeft de ondergeteekende zich met dat onderzoek belast, zonder daarbij een officieel karakter aan te nemen en slechts reizende onder het voorkomen van familiezaken te regelen, waartoe hij het best in de gelegenheid was, doordien drie broeders van hem in Noord-Brabant hun verblijf hebben, en met bescheidenheid neemt hij thans de vrijheid al de bijzonderheden op zijn togt ingewonnen hieronder bijeen te brengen.

Bijzonderheden Gemert. Etablissements van de Heeren Couvreur Hartogh & Co. Gemert en Helmond waren de plaatsen waar het hoofddoel heenleidde op den 22sten November j.l. Ten dien einde te 's-Hertogenbosch arriverende, onderging de ondergeteekende een oponthoud van twee dagen aldaar, doordien een zijner broeders die met de Directie van het Etablissement des Heeren Couvreur Hartogh & Co. te Gemert belast is, juist eenige tijd vroeger door gemelde Heeren naar Haarlem was opgeroepen om verslag te doen van het tot dusverre verrigte te Gemert en tot het over leggen van nieuwe plannen van uitbreiding en het oprigten van meerder weefkantoren dan dat te Gemert gevestigd. Dit oponthoud strekte zich niet langer uit dan tot den 25sten November j.l. en op dien dag mogt de ondergeteekende het genoegen hebben zijn broeder te Gemert te vinden.

Gemert is een plaatsje ruim zeven uren aan de zijde van Limburg naar de Maaskant boven 's-Hertogenbosch gelegen. Vroeger behoorde hetzelfde tot eene Duitsche Orde, en was de zetel van den Kommandeur dier Orde, terwijl het kasteel door dezen bewoond nog steeds aanwezig is. Het telt ruim 4000 zielen waarvan men $\frac{1}{4}$ gedeelte mag aannemen dat wevers van hun ambacht zijn, terwijl de overige uit den landbouw hun dagelijksch brood trekken.

Op dat kasteel nu, hetwelk aan de eene zijde bewoond wordt door den Burgemeester der plaats, is aan de andere zijde het nieuwe etablissement of weefkantoor van de Heeren Couvreur Hartogh & Co. gevestigd. In de lokalen van dien vleugel zijn, ten getalle van 17 weefgetouwen geplaatst voor roode $\frac{5}{4}$ doeken en slingdams $\frac{6}{4}$ en dienen voornamentlijk tot het oefenen van die wevers die zich ter verkrijging van werk aanmelden en nog niet bekend met de fabricatie dezer goederen, de-

te maken. Volgens de ingewonnen berichten zou op die plaats een zekeren Heer Brandts, vanwege de Heeren Couvreur Hartogh & Co. daarmede belast zijn, en werd door Brandts telken-dag monsterstukken, de benodigde garens met de vereiste inlichtingen en instructiën uit Haarlem tegemoet gezien (dit was op 27 j.l.).

Het rapport van R. Campbell vervolgt dan met "Bijzonderheden Helmond....."

Een waarde-oordeel over het rapport van Campbell

Wanneer men het rapport van Campbell, dus ook het gedeelte over de "Bijzonderheden Helmond.." door leest, dan krijgt men toch wel heel erg sterk de indruk dat Campbell een rapport samenstelde dat nauwelijks meer was dan een aanbeveling van de bedrijven van Couvreur Hartogh & Co. voor de Nederlandse Handel Maatschappij, in plaats van een objectief verslag van de toestand van, en de werkomstandigheden in, de katoennijverheid in deze contreien. Het feit dat zijn broer in Gemert de leiding had van het etablissement van Couvreur Hartogh & Co zal hieraan wel niet vreemd zijn geweest.

Met betrekking tot de industriële bedrijvigheid op het kas-teel van Gemert zal het rapport wel betrouwbaar zijn.

Ad Otten

- (1) Algemeen Rijksarchief (Hulpdepot Schaarsbergen), Archief Nederlandse Handel Maatschappij, Agentschap Nijverdal, Confidentieel Brievencopieboek, 7 december 1837, nr.55.

